

בבא בתרא קלג

משה שווערד

1. ספר דבר יעקב

חשובים. [הרמ"ה מבואר משום שמטלטלין אינם משועבדים לכתובה. ומוסיף הרמ"ה דה"מ לדינא דגמ' שמטלטלין לא משתעבדי, אבל אחר תקנת הגאונים שמטלטלין משתעבדי, אפי' כתב לה מטלטלין איבדה כתובתה. וההג' אשרי מסתפק בזה האם בזה"ז מטלטלין כמו קרקע, ואפשר שמסתפק האם הטעם כמו הרשב"ם משום שאינם חשובים או כרמ"ה משום שאינם משועבדים. מיהו הגר"א [אה"ע סימן

ו] מטלטלי קא אמרת מטלטלי ודאי לא קא אמינא - הרשב"ם מבואר משום שמטלטלין אינם

2. ספר דבר יעקב

דף קל"ג ע"א

[א מיגו דנחתא לדיקלא נחתא נמי לכולהו ניכסי - כתב הרמב"ם [זכיה ו-י] דוקא אם שייר קרקע ולא אם שייר מטלטלין, ולאחר תקנת הגאונים גם אם שייר מטלטלין כתובתה קיימת. וכ"כ השלטי גיבורים [אות א]. וכן פסק השו"ע [אה"ע סימן

3. ספר דבר יעקב

[ג] בא"ד - והלכך כיון דמספקא לן אמרינן המוציא מחבירו דהיינו אשה עליה להביא הראיה דבכל דין תיקו מאן דתפיס תפיס - לכאורה יש ראיה מהרשב"ם שמהני תפיסה לאחר שנולד הספק. וקשה דהרשב"ם [לעיל קכו: ד"ה אבל ע"ש אות יג] כתב לגבי ספק בכור, מספיקא לא יהבינן ליה פי שנים ואפי' אם תפס מפקינן מיניה, והטעם שלא

מהני תפיסה מבואר בהג' אשרי כיון שהוי תפיסה לאחר שנולד הספק. וקשה דשיטת הרשב"ם אצלנו [וכ"כ הרשב"ם העיקרי קלב. ד"ה אתקנתא] כמו שיטת הרמב"ם שמהני תפיסה לאחר לידת הספק.

4. ספר דבר יעקב

ב. הנה"מ [סימן רפא-ב] מקשה למה אין הגמ' אומרת נ"מ אם יכול לחזור, ומזה מוכיח הנה"מ שגם מהנחלה יכול לחזור בו.
ג. השעה"מ מקשה למה לא קאמר נ"מ לענין חלק בכורה שאינו יכול לתת בהנחלה אלא במתנה. וכן מקשה החוס"י [לעיל קל. ד"ה אמר]. ותירצו ע"פ מש"כ המ"מ [נחלות ו-ג] והרמ"ה [אות קלא] בשם הר"י מיגש שהיכא דאיכא בכור, כשם שבטלה צואתו במה שלקח מהבכור כך בטלה צואתו לגבי מה שלקח מהפשוטים, וכל דבריו מתבטלים, וא"כ ע"כ רב הונא שקאמר נוטל משום ירושה מיירי היכא דליכא בכור, דאם איכא בכור גם הפשוט

ה] אם ראוי ליורשו נוטלן משום ירושה ואם לאו נוטלן משום מתנה וכו' [למאי הלכתא] - א.

היכא דליכא בכור, דאם איכא בכור גם הפשוט אינו נוטל משום ירושה. מיהו המ"מ מביא את הרשב"א שחולק על הר"מ וסובר שלגבי חלק פשיטות חל דין הנחלה.

עוד כתב שעה"מ [סוד"ה האמנם] שצריך לדחוק ולומר שתלמודא חדא נ"מ נקט, וה"ה שהר"מ למימר עוד נ"מ.

ד. הגידור"ש מקשה נימא נ"מ שמתנה א"א לתת בעל כרחו של מקבל, והנחלה אפשר לתת בעל כרחו. עיין קו"ש אות תלג [הובא לעיל קל. אות ב] שמסתפק אם מהני הנחלה בעל כרחו של מקבל.

5. ספר שערים מצויינים בהלכה

שם ע"ב דייני דחצתא הכי דייני. פרשב"ם דייני פשרה שאין בקי אין בדין וחוצצין מחצה לזה ומחצה לזה כדין ממון המוטל בספק. ועי' בסמ"ע (סי' יב ס"ק יב) שהביא בשם תשו' הרא"ש, דנתנו חכמים רשות לדיין לפסוק כפי ראות עיניו, במקום שאין הדבר יכול להתברר בראיות. ובתשו' שבות יעקב (ח"ב סי' קמה) כתב, דיש לקרב הפשרה אל הדין. ועי' בפת"ש (שם סק"ג) כיצד להפשיר שיהא קרוב לדין. ובתשו' הרדב"ז (סי' צט) כתב, דהפשרה הוא מוכחר שבמשפט, ומה"ט תירגם אונקלוס עה"כ (לך יד-ז) "ויבאו אל עין משפט" פלוג דינא, דעין פירושו מוכחר, כמו (שלח טו-כד) "עיני העדה" המוכחרים שבעדה, וה"נ עין משפט המוכחר שבמשפט. וע"ע מה שכתבנו בשמ"ב וקונ"א (ח"ד סי' קפא סק"ט).

6. חידושי הריטב"א מסכת בבא בתרא דף קלג עמוד ב

אני ה' בעתה אחישנה. [1] פירש רבינו שמואל ז"ל אתה נכלם שאתה סבור כי אולי פעמים אחרות אתה מורה הוראות שאתה טועה בהם אלא שאין שם מי שיתקן לך, ואין פירוש זה מחזור, [2] והנכון כפירוש ר"ח ז"ל לא תכלם מפני שלא מצאת עדיין חכמה גדולה כחכמת הגדולים כי כשתגיע לזמן שתהא ראוי לכך דהיינו ארבעים שנה יחיש לך השי"ת באותה שעה החכמה הראויה כאחד הגדולים, וזה פירוש נכון.

7. שו"ת חתם סופר חלק א (אורח חיים) סימן רח

וגם בתפלת רחב"ד [צ"ל: ר' נחוניא בן הקנה] שלא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי לא מיירי ולא נתיירא מהמתכבדים בקלונו ח"ו כי לא נמצאו כאלו בחבורת חז"ל, ועוד מ"ט לא חש על כשלונו ההלכה עצמה ורק על שישמחו בו חבריו, אבל נלע"ד עפ"י דאיתא פ' יש נוחלין קל"ג ע"ב אני ה' בעתה אחישנה ופירש רשב"ם וז"ל, איכספ רב עיליש מרבא פן יאמר רבא בלבו אילו לא הייתי בכאן היה זן דין שקר וכו', קרא עליו רבא לנחמו אני ה' בעתה אחישנה, בעת שהצדיקים צריכים לישועה הקב"ה ממציאה להם אף אתה אני יודע בכך שמעולם לא באתה דין תקלה על ידך שהרי עכשיו זמנני לי הקב"ה קודם שהגעת להוראה ולא נכשלת עכ"ל, הרי שרב עיליש כמעט נכשל והקב"ה הזמין לו רבא והיה שמחה לרבא שזכה להציל רב עיליש, ויותר טוב היה לרב עיליש אילו זיכהו הקב"ה שיעמוד על האמת מעצמו ולא יצטרך להזמנת רבא להצילו ושישמח רבא במצותו, וזו היתה תפלת רחב"ד שלא אכשל בדבר הלכה ואצטרך שליח

להחזירני וישמחו בי חברי שזכה להצילני, אתה ה' תזכני שאעמוד בעצמי על האמת, וכן כל חברי לא נצטרך זה לזה, כנלפע"ד, אבל חלילה וחלילה שישמחו איש בתקלת חברו:

8. אגרא דפרקא את קעז

גמ' ב"ב דף קל"ג [ע"ב], ההוא דאמר ליה לחבריה נכסיי לך ואחריך לפלוני וראשון ראוי ליורשו הוה, שכיב ראשון אתא שני קא תבע סבר רב עיליש קמיה דרבא למימר שני נמי שקיל, א"ל (רבא) דייני דחצצתא הכי דייני וכו' אכסי"ף (פי' רשב"ם איכסיף רב עיליש מרבא פן יאמר רבא בלבו אלו לא הייתי בכאן היה דן דין שקר, וכן בכל דינין שהוא דן שלא בפני) קרי עליה אני ה' בעתה אחישנה (פי' רשב"ם, קרא עליו רבא לנחמו, אני ה' בעתה אחישנה [ישע' ס']), בעת שהצדיקים צריכין לישועה, הקב"ה ממציאה להם, אף אתה אני יודע בך שמעולם לא באתה תקלה על ידך שהרי עכשיו זמנני הקב"ה קודם שהגעת להוראה ולא נכשלת).

נשמע מזה שהדיין שהוא צדיק אעפ"י שאינו בקי כ"כ בדינים, הש"י מראה לו הלכה לאמיתה שלא יכשל בדין, הן ע"י איש אחר, או שימצא מקום מוצא הדין וכיוצא, וזה מה שנ"ל דמשום הכי מצות הדיינים בישיבה, וכביכול

אלקים נצב בעדת וכו', וכן אמרו רז"ל שהבטיח השי"ת לאברהם עתיד אני להיות נצב בעדת הדיינים והם יושבים, והנה לכאורה יש להתבונן מה הוא זה הענין שמכנים שהשי"ת עומד, דע"כ אין הדבר כפשוטו כי לא יצדק אצלו ית"ש שום מקרה הגוף, וגם להבין מפני מה מצות הדיינין דוקא בישיבה, וגם על דבריהם ז"ל שדרשו זה בפסוק וירא אליו ה' וכו' והוא ישב וכו' דרשו ז"ל (עיי' ריש פר' וירא) ביקש לעמוד א"ל הקב"ה שב ואתה סימן לבניך שעתיד אני להיות נצב בעדת הדיינים והם יושבים, קשה ג"כ למה הבטיחו השי"ת זאת בכאן דוקא, וגם מהו הלשון ואתה סימן לבניך, מה הוא הסימן, הל"ל סתם וכן אני עתיד לעשות לבניך, כי מאין ולאין יהיה זה הדבר לסימן.

ועפ"י הנ"ל יצדק הכל, כי כשהאדם מכוין הלכה לאמיתו נקרא עומ"ד על הדבר, וכן הוא הלשון בדברי רז"ל (גיטין דף מג א) אין אדם עומ"ד על דבר הלכה אא"כ וכו', והטעם שנקרא עומ"ד כי כל הלכה הוא שיעור קומה, וכשמכוין הלכה לאמיתה ומקיף אותה בשכלו נקרא עומ"ד כענין העומ"ד שכל שיעור קומתו הוא ביושר מבלי כפיפה ועקמומית, מש"ה מצות הדיינין הוא בישיבה, להורות שכח האנושי קצר מלכוין הלכה לאמיתה, זולת בעזר אלקי, והשי"ת הבטיח כי לא יעזוב את חסידיו לעולם נשמרו, והוא יורה להם הדרך הישר ויעמידם על האמת, וזה שנקרא השי"ת כביכול נצב בעדת הדיינים.

ומה מאד תצדק ההבטחה הזאת לאברהם, להיות הפעולה הזאת בזמן שהוא לסימן מובהק לזרעו אחריו עד עולם, דהנה נאמר [בראשית יח] וירא אליו ה' (אחר המילה) ואמרו בזהר [בראשית צ"ח ע"ב] דקודם שנימול לא היתה אליו ההתראות בהתגלות כ"כ עד אשר זכה למילה וירא אליו ה', וכאשר נתגלה אליו הדבר שהיה אצלו מקודם בתעלומות חכמה, ביקש לעמו"ד, היינו לחקור על הדבר יותר ויותר בהליכות אלי מלכי בקדש להשיג יותר ויותר בחקירתו בקדש, והשיב לו השי"ת, שב ואני אעמוד, רצ"ל אני אגלה לך הנעלם ממך, מה שיהיה באפשרי להשכילך, כי כח הבשריי קצר מהשיג בעצמו זולת בעזר אלקי, וזהו ואתה סימן לבניך שעתיד אני להיות נצב בעדת הדיינין להעמידם על האמת, והם יושבים, כי קצר כח הבשריי מהשיג דרכי התורה לאמיתה זולת בעזר אלקי, והבן.

ומש"ה גדולה שימושה של תורה יותר מלימודה [ברכות ז ב], כי הלומד שומע ההלכה, ולפעמים יוכל להיות שאין זה הלכה לאמיתה, משא"כ המשמש רואה ההלכה במעשה, שמתיר ואוסר בבוא מעשה ליד הרב ואז יוכל התלמיד לסמוך בודאי שההלכה הוא כך, כי השי"ת רגלי חסידיו ישמור שלא יבא לידי מכשול, וזה תתבונן שהתפלל דוד [תהלים קיט יח], גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך, דלכאורה בתורתך הל"ל, אך י"ל שהתפלל להשי"ת שיעמידהו תיכף על האמת מתוך התורה, דהיינו תיכף בעוסקו בלימוד ולא ימתינו לו עד אשר יבא מעשה לידו, נ"ל.

9. ספר שערים מצויינים בהלכה

משנה הכותב את נכסיו לאחרים והניח את בניו. כתב בתשרי מהר"ם מרוטנברג (סי' תתקצח) דלאו דוקא הניח את בניו, אלא גם אם אין לו בנים והניח שאר יורשיו נמי אין רוח חכמים נוחה הימנו. וכן משמע מדברי הרמב"ם (נחלות פ"ו הי"א) שכתב, כל הכותב נכסיו לאחרים והניח את היורשין. וכ"כ בתשרי חתם סופר (ח"מ סי' קנא) דויל בתר טעמא דילמא נפיק מיניה בנין דמעלי, וזה שייך בכל היורשין.

10. ספר דבר יעקב

א] הכותב את נכסיו לאחרים והניח את בניו מה שעשה עשוי אלא אין רוח חכמים נוחה הימנו – ר' גרשום כתב שלא הוריש כלום לבניו, משמע שרק אם כתב כל נכסין לאחרים אין רוח חכמים נוחה הימנו. [והרשב"ם] [ד"ה בי עבורי אחסנתא] כתב שאין להעביר נחלה ואפ' להרבות לאחד ולמעט לשני. [ומקשה הרש"ש מנא ליה זה, הלישנא דמתנ' הניח את בניו משמע שהניחם ללא ירושה כלל. וי"ל דמתנ' נקט רבותא שאפ' העביר הכל מה שעשה עשוי.]

11. ספר דבר יעקב

ב] רד"ה לגזבר – של הקדש ויקחנה לאבני אפוד דנהי דבטלי אורים ותומים לישאל בהן וכו' אפוד וחושן מיהא לא בטלו דאין כהן משמש ללא ח' בגדים – כוונת הרשב"ם כמו שיטת הרמב"ם [בית הבחירה ד-א] שגם בימי בית שני היה לכהן גדול אורים ותומים, שאם לא היה לובש האורים ותומים היה מחוסר בגדים ופסול לעבודה, אלא שבימי בית שני האורים ותומים לא היו משיבים ברוח הקודש. הראב"ד משיג על הרמב"ם שבימי בית שני היה חסר האורים ותומים, ואין בזה חסרון בגדים כיון שאינם מחשבון השמונה בגדים. [הכס"מ מבאר שגם לפי הראב"ד היה חושן בבית שני אלא שאינו נקרא אורים ותומים, שהוא קורא או"ת לשם המפורש שהיו נותנים בין כפלי החושן, והרמב"ם קורא או"ת לחושן עצמו] וכן משמע מהרשב"ם שאורים ותומים

12. ספר דבר יעקב

ה] ולא תשיימה את דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט – התוס' [ב"מ נו. ד"ה יצא] מוכיחים מכאן שהקדש בטעות הוי הקדש. ומקשה הקו"ש [אות תמט] מהגמ' [לעיל קכ;] שב"ה סוברים שהקדש בטעות אינו הקדש. והתורא"ש [בב"מ שם ד"ה במאי] כתב דשאני הכא שהוי טעות בשומא בשתות, וטעות בשתות אינה טעות דאין אונאה להקדש, אבל ביותר משתות הוי ביטול מקח. וכתב הקו"ש שאין לפרש שזה כוונת התוס' בב"מ, [ואו היה אפשר לתרץ שהקדש בטעות אינו הקדש כשטעה ביותר משתות], דא"כ למה הוצרכו להביא ראיה מסוגין שאין אונאה להקדש. מיהו גם התורא"ש בב"מ [ד"ה אלא] כתב כמו התוס' והביא ראיה מיש נוחלין. הריטב"א מביא פי' ר"י כי אשה זו טועה היתה, דליכא הכא הקדש, דכל שאומר האדם דרך מקח

וממכר אינו הקדש. וי"א שלא היתה טועה, אלא כל ששמאה בפחות משוויה חייב לעמוד בדיבורו, ואע"פ ששסבור מתחילה שלא היה שוה יותר הרי הוא כמקדיש מה ששוה יותר, והקדש טעות בכה"ג הקדש הוא לדברי הכל. ונראה כוונתו כעין התורא"ש שטעות בשומא הוי הקדש כיון שאין אונאה להקדש.

שאסר נכסיו על בניו, ונתן נכסיו ליונתן בן עוזיאל כדי שיתן לבניו.

הרשב"ם מפרש שמירי באדם שנתן ליונתן בן עוזיאל כדי שבניו לא יהנו מנכסיו, ומבאר הרשב"ם ששמאי טען, שאם יונתן יתן לבניו המתנה שקיבל מהאב תתבטל, שיש אומדנא שמתנה ניתנה על תנאי, על מנת שלא יתן לבניו, ואם יתן לבניו המתנה תתבטל. ואם המתנה תתבטל יהיה יונתן חייב לחזור וליקח הנכסים בתורת פקדון [עיי' רש"י] כדי לקיים דברי המת. ומבאר התורא"ש בשיטה,

ט) מעשה באדם אחד שלא היו בניו נהגים כשורה עמד וכתב נכסיו ליונתן בן עוזיאל וכו' - נחלקו הראשונים בביאור המעשה דיונתן בן עוזיאל, רוב הראשונים [תוס', הראב"ד הרמב"ן הר"ן] מפרשים שמירי כעין מעשה דבית תורן שמירי באב שאסר נכסיו על בניו, והאב התחרט על מה

14. ספר שערים מצויינים בהלכה

זרעא מעליא כמו במסור, והרי דאפי' באפיקורס אמרי' כן, וציין נמי לדברי הראב"ד (עכ"ם פ"ב ה"ה) שכתב כן אפי' בעובד עבודת כוכבים. ועי' מש"כ בשמ"ב (ח"ד סי' קצג סק"ז) דכזה"ז דכבר נתגדלו בדרך זה הם כאנוסים וכתינוק שנשבה, ועי' ברמב"ם (ממרים פ"ג ה"ג) שכתב כזה. ועי' בדעת זקנים מבעלי התוס' (חיי שרה כה-ה) שהקשה, היאך נתן אברהם כל אשר לו ליצחק, הא אמרי' כאן דאסור לאעבורי אחסנתא מברא בישא לברא טבא. ונראה דלדברי המהר"ם שיק מיושב, דלא שייך בהם לומר דילמא נפיק מיניה זרעא מעליא. ועי' במס' קידושין (יח). דעשוי ישראל מומר הוה. ועי' במחה"ש (סי' תקצא סק"ז) בענין אי ירושת לוט מיחשב ירושה. ויש לדון מזה ג"כ לגבי ירושת עשוי בארצות קיני וקניזי וקדמוני אי הוה ירושה או לא. אמנם עי' בדברינו במס' קידושין (שם) דיש לחלק בין ירושת לוט לירושת עשוי.

לא תיהוי בי עבורי אחסנתא ואפי' מברא בישא לברא טבא. עי' הטעם במס' כתובות (נג). דלא ידיעא מאי זרעא נפיק מיניה. פירוש דילמא נפקא מיניה זרעא מעליא. ובתשרי מהר"ם שיק (חו"מ סי' מג) כתב, דזה דוקא אם הברא בישא אינו אפיקורס, ואינו מן האנשים שאינם שומרים הדת בכללה, ומחללים שבת בפרהסיא ודינם כנכרים, אבל אם הם אפיקורסים וכיו"ב, לא שייך לומר דילמא נפיק מיניה בנין דמעלי דמסתמא אינו מגדל הבנים על דרך הטוב, ובפרט אם ע"י ירושה זו יהיה רשע יותר. ובתשרי דוכב מישרים (ח"א סי' צז) תמה עליו מדברי התוס' במס' ע"ז (כו: ד"ה אני) דמבואר מקושייתם דאע"פ שהוא מומר ומורדין אותו, מ"מ אסור לאבד ממנו ומחזירין אבידתו משום דילמא נפיק מיניה

15. ספר בראשית פרק כה

(ה) ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק:

16. דעת זקנים מבעלי התוספות על בראשית פרק כה פסוק ה

(ה) ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק - תימה היכי עביד הכי הא אמרי' אסור לאעבורי אחסנתא אפי' מברא בישא לברא טבא דלא ידעי מאי זרעא נפיק מניהו וכתוב יכין צדיק ורשע ילבש וקי"ל בעלמא דקיים אברהם אבינו אפילו ערובי תבשילין. וי"ל דאברהם וישמעאל גרים היו ואמרינן דגר אינו יורש את חבירו אביו לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים מה"ר שמואל

17. ספר באר שבע על סנהדרין דף צ"א

ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות כו'. הקשה הרב המזרחי היאך עשה זה אברהם, והלא קיים כל התורה כולה ואפילו עירובי תבשילין כדאיתא ביומא בפרק אמר להם הממונה (כת, ב), וא"כ איך העביר הנחלה מישמעאל ובני

קטורה ונתנה ליצחק, והא אמרינן בפרק נערה שנתפתה (כתובות נג, א, ובב"ב קלג, ב) שיננא לא תהוי כי עבורי אחסנתא אפילו מברא בישא לברא טבא. ותירץ שאני הכא דכתיב (בראשית כא, יב) כי ביצחק יקרא לך זרע. וקשה לי על דבריו, התינח ישמעאל שעליו השיב הקב"ה לאברהם כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה כי ביצחק יקרא לך זרע, כלומר והדין עמה במה שאמרה (פסוק י') כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק, אבל שאר בני קטורה מאי איכא למימר, שהרי שרה לא אמרה כן אלא על ישמעאל בשביל שראתה אותה מצחק, פירוש עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים כמו שדרשו רז"ל (רש"י שם מב"ר נג, יא), ועדיין לא נולדו שאר בני קטורה:

ולוי נראה שהקושיא מעיקרא ליתא מכמה טעמים, חדא שהרי משנה שלמה שנינו ביבמות פרק כיצד (כג, א) ובקידושין פרק האומר (סח, ב) בנו מן השפחה וכותית אינו בנו לשום דבר, לא ליורשו ולא לענין יבום ושאר כל דבר. ולזה נתכוונה שרה באמרה כי לא יירש בן האמה הזאת וגו', כלומר מאחר שהוא בן האמה הזאת אינו ראוי לירש כמו שנתבאר. ואפילו אם תימצי למימר ששחררה קודם שנשאה, לא קשיא מידי שהרי אברהם וישמעאל ושאר בני קטורה גרים היו, ותניא בפ"ק דקידושין (יז, ב) עובד כוכבים את הגר וגר את הגר אינו יורש לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים כו'. ועוד דזיל בתר טעמא למה אין מעבירין את הנחלה אפילו מברא בישא לברא טבא, והוא משום דלא ידעת מאי זרעא נפיק מיניה כדאיתא בפרק נערה שנתפתה (כתובות נג, א), אבל אברהם ידע ברות הקדש שזרעם של ישמעאל ושאר בני קטורה לא יהיו טובים, כמו שאמרו בב"ר (סא, ו) אמר אברהם אם אני מברך את יצחק עכשיו בני ישמעאל ובני קטורה בכלל, ואם אין אני מברך את בני ישמעאל ובני קטורה היאך אני מברך את יצחק כו'. כן נראה לי:

18. ספר שערים מצויינים בהלכה

דף קלד. כל מתנה שאינה שאם הקדישה מוקדשת, אינה מתנה. הקשו התוס' מהא דאיתא לקמן (קלו:): הא לך אתרוג במתנה ע"מ שתחזירוהו לי, החזירו יצא, אע"פ שלא היה יכול להקדישו, דכיון דאמר לי מידי דחזי לי קאמר כו', ולר"י נראה דלא תליא מתנה בהקדש, דאפי' אינו יכול להקדיש הויא מתנה, ולא דוקא נקט כו'. וכזה כתב בתשו' הרא"ש (כלל עד-ד) דלאו דוקא שאינה יכול להקדישה, אלא ה"ה נמי שאינו יכול לעשות כפי חפצו, והביא כמה ראיות לזה. ועי' בתשו' הריב"ש (סוס"י ב) בענין זה. ועי' בתשו' חתם סופר (חור"מ סי' קלא) שהביא השואל תירוץ בשם הגרע"א, דבמתנה ע"מ להחזיר ליכא שיעור במתנה, רק תלוי בתנאי, משא"כ כשנותן סתם רק שמשייד לעצמו שלא יהיה יכול להקדישו הו"ל שיעור במתנה, כמו שמצינו חילוק זה בגט, דאיתא במס' גיטין (פב.) באומר ע"מ שלא תנשאי לפלוני, הוי גט בלא שיעור, ובאומר חוץ מפלוני אינו גט, דהוי שיעור בגט, והחת"ס דחה דבריו, דמה בכך שיהיה שיעור במתנה, וכי היכי מצינו שלא יהיה שיעור

19. שו"ת אגרות משה חושן משפט חלק ב סימן נ

בענין נתינה לצדקה בצואה אם יש בזה משום אעבורי אחסנתא.

נשאלתי בדבר אחד שיש לו שלשה בנים שנים מהן אינם שומרי תורה והם גם מחללי שבת בפרהסיא ואין מחנכין את בניהם ובנותיהם לתורה ולמצות ובת של אחד ניסת לנכרי וקול יצא שגם נשתמדה וקבלה דתם וחלק קודם מותו רוב נכסיו לצדקה ומינה את הבן השומר תורה שיהיה המשגיח על קיום הצואה וחלק לכל אחד מבניו אלף דאלאר וגם להנכדים חלק איזה סך בתנאי כשישאו וינשאו ליהודים וגם כל הבנים הם עשירים בעצמן בעושר גדול שאין צורך להם למעות הירושה אם שפיר עביד.

א. אם מותר לעבורי אחסנתא כשמשיאר לבניו דבר מועט.

והנה אף שלדינא איפסק כשמואל דאמר לר' יהודה שינא לא תיהוי בי עבורי אחסנתא ואפילו מברא בישא לברא טבא בב"ב דף קל"ג ע"ב ואיפסק כן ברמב"ם פ"ו מנחלות הי"א ובש"ע חו"מ סימן רפ"ב, אבל איתא בקצוה"ח סק"ב מהתשב"ץ דבטופסי שטרות ראשונים יש שירור ד' זוזי וכתב גאון דמשום כדי שתהא רוח חכמים נוחה הימנו, ועיין בחת"ס חו"מ סימן קנ"א שהביא מתשב"ץ ח"ג סס"י קמ"ז שמה שהניח להיורש רביע זהוב אינו כלום לעשות שיהיה רוח חכמים נוחה הימנו אבל ד' זוזי הוא שירור שכתב הגאון שעושה שיהיה רוח חכמים נוחה. ואף שהקשה עליו מכתובות דף נ"ג ע"א דמשמע דאפילו מקצת נכסיו אין להפקיע מבניו מ"מ מסיק דדעת הגאונים רחבה מדעתנו, ורק בשיטת בעה"ע באות מ' מתנת שכיב מרע (נ"ט ע"ב) כתב שסובר שאיכא שני דינים האיסור דותהי עונותם על עצמותם דאר"א בר ממל בירושלמי שהביא הרי"ף ב"מ שם דף ס"א ע"א מדפי הרי"ף) שהוא איסור חמור הוא דוקא בבניו ולא השאיר להם כלום אבל האיסור הקטן דאין רוח חכמים נוחה הימנו הוא אף במקצת ואף בשאר יורשים, אבל עכ"פ שיטת התשב"ץ בשם הגאון שבהשאיר להם ד' זוזי שהיה דבר חשוב בזמנם כבר גם רוח חכמים נוחה הימנו והתשב"ץ סובר כן גם בדעת בעה"ע לכן העושה כהתשב"ץ בשם גאון וכן הסכים הקצה"ח לדינא אין לומר עליו דלאו שפיר עביד.

ועיין בפ"ת סק"א שמתרץ הקושיא מכתובות דרק ליתן לבתו ולאחרים שאינו ענין מצוה יש קפידא אפילו כשהשאיר להם אבל במקדיש ונותן לצדקה ליכא הקפידא דרוח חכמים בהשאיר להם והביא ממר עוקבא שבזבו פלגא דמוניה לצדקה ומשמע שסובר דה"ה יותר מפלגא אם אך השאיר דבר חשוב גם לבניו דהא קאי על הא דהתשב"ץ עיי"ש, והוא תירוץ נכון.

ב. אם יש לחוש לעבורי אחסנתא כשנותן לצדקה, והדין במכיון לעבורי.

ולע"ד פשוט שבנותן לצדקה ודאי לא שייך לאסור דכי עדיפי בניו מהוא עצמו שבעצם הא רשאי מן הדין ליתן אף רוב מעותיו לצדקה אלא שישירר לעצמו מקצת שליתן כל מעותיו אסור מילפותא מחרמים כדאיתא בערכין דף כ"ח ע"א עיי"ש, ורק מתקנת אושא היא שאל יבזבו יותר מחומש כדא"ר אילעא בכתובות דף נ' ע"א ותקנה זו הא הוא רק מחיים שמא ירד מנכסיו אבל לאח"מ =לאחר מותו= לית לן בה כדמתרץ בגמ' כתובות דף ס"ו ע"ב וא"כ לא שייך כלל לאסור מליתן לצדקה אף ברוב מעותיו אם משאיר מקצת, וכמפורש ברמ"א יו"ד סימן רמ"ט סעי' א' שכתב אבל בשעת מותו יכול אדם ליתן צדקה כל מה שירצה ואפשר שכונתו גם כולו, אך אולי אף שסתם אין כוונתו להתיר גם כולו דכיון דילפינן מחרמים שפשוט שאף בשעת מיתתו אינו רשאי להחרים כל נכסיו, ומה שסתם הוא משום שלא מצוי שיתן כולו לצדקה, ולכן דייק וכתב יכול ליתן צדקה כל מה שירצה ולא כתב כל מה שיש לו משום דכולו אסור. והוא טעם מה שנוהגין מי שאין להם בנים לעשות קרן קיימת ודברים טובים מנכסיהם שהוקשה להחת"ס והוצרך לומר מטעם דכיון דאין לו בן שא"ר יוחנן משום רשב"י בב"ב דף קט"ז ע"א כל שאינו מניח בן ליורשו הקב"ה מלא עליו עברה וצריך להציל עצמו מגיהנם ובצדקה הוא הצלה והוא קודם לעצמו מירושיו עיי"ש, דאין צורך לזה דאף ביש לו בנים ומעלי נמי רשאי להניח לצדקה אם מניח להם דבר חשוב. ולכאורה קשה זה על החת"ס מה הוקשה לו כלל, ואולי מחמת שמי שאין לו בנים נוהגין לעשות מכל הנכסים קרן קיימת ודברים טובים שזה סובר שאסור וכדכתבתי לעיל שלכן הוקשה לו והוצרך לטעמו.

ואולי היכא שכונת המוריש המצוה הוא להעביר נחלה כהא דעובדא דיוסף בן יועזר שאקדיש העיליתא דדינרי דהיה לו משום שבנו לא היה נוהג כשורה בב"ב דף קל"ג ע"ב אסור אף שנתן להקדש דכיון שיש איסור להעביר נחלה ורק מחמת שמצות צדקה עדיפא הוא דוקא כשעושה לכוונת מצות צדקה אבל כשעושה אדרבה לכוונת העברת הנחלה דהוא לכוונת האיסור לא הותר לו אף שנתן להקדש. וכן הוא אולי גם בנותן לצדקה אף שצדקה מסתבר שעדיפא מהקדש דהא אין שום חוב על האדם להקדיש איזה דבר אף שנקרא מקדיש ומעריך מצוה גמורה בביצה דף ל"ו ע"ב ברש"י, וצדקה הא הוא חוב על האדם ליתן צדקה, מ"מ מכיון שכונתו הוא לא להמצוה אלא להאיסור דהעברת נחלה יש טעם גדול שאסור אבל היכא דהכוונה הוא למצות הצדקה פשוט שמותר כשמניח להיורשים דבר חשוב כד' זוזי דבתשב"ץ.

והנה לטעם החת"ס שכיון שזכות מצות הצדקה תצילהו מעברת הקב"ה למי שאין לו בן הוי הוא קודם לעצמו מירושיו, הרי גם כשיש לו בנים יש לו לחוש לעונשי שמים אחר מיתתו על איזה הטאים כי הרי אין גדול מרבן יוחנן בן זכאי מימיו עד ימות המשיח וגם הוא היה ירא מעונשי שמים דגיהנם כדאיתא בברכות דף כ"ח ע"ב ונמצא שכל אדם צריך לזכות הצדקה להצילו מגיהנם שהוא קודם לעצמו אף מבניו, ולכן החלוק של החת"ס צע"ג ויש לסמוך לדינא שאף מי שיש לו בנים יכול לחלק נכסיו לצדקה ומצוה קא עביד אך שיניח דבר חשוב לבניו ולירושיו כהא דד' זוזים בזמן הגאון כדכתבתי לעיל. ואף בלא יראת גיהנם אם רוצה להוסיף זכיות נמי הוא טובה גדולה לעצמו שקדים לבניו ולירושיו לסברא זו דהחת"ס. ולכן כיון שהשאיר לכל בן אלף דאלאר הוא ודאי דבר חשוב אף בזמננו יותר מד' זוזים שבזמן הגאון היה רשאי ליתן השאר אף שהוא סך היותר גדול אף אם היו בניו מעלי, ורוח חכמים נוחה מזה.

ג. הדין בעבורי אחסנתא מבנים מומרים לחלל שבת.

והנה בבניו דלא מעלי פשוט שהוא רק בברא בישא בעלמא דאינו זהיר כל כך במצות אבל הוא מאמין בה' ובתורתו ומחנך את בניו ללכת בתורת ה' ולשמר מצותיו שבזה יש ודאי ספק דיפקו מיניה זרעא מעליא, ואף אם הוא חוטא היותר גדול בין אדם לחברו כמסור נמי כיון דהוא נזהר בדברים שבין אדם למקום מחנך את בניו לתורה ומצות לכן יש ספק לזרעא מעליא כדאיתא בסוף ב"ק קי"ט ע"א, אבל המומרים לחלל שבתות בפרהסיא ועוברים על איסורי התורה ואין מחנכים את בניהם לתורה ומצות אין להסתפק בזרעא מעליא ואף שאירע לפעמים שגם ממומרים לשבת ולכל התורה נפיק בן שומר תורה ודאי הוא רק מיעוט שלא מצוי ואין לחוש לזה שלכן ודאי רשאי לא רק ליתן לצדקה אלא אף ליתן לאחרים רשאי ורוח חכמים נוחה מזה וגם זכור לטוב שבזה לא יפלגו על רשב"ג. וגם יותר מזה אף במסור שיש ספק דליפוק מיניה זרעא מעליא שמתעם זה אסור לאבד ממונו ביד מסתבר שהוא רק שלא לאבד מה שיש לו כבר אבל רשאי להעביר נחלה

ממנו, דהא גדולה מזה איתא בש"ך סימן שפ"ה ס"ק ס"ב כתב מהטור בשם בעל העיטור דע"י גרמא או גרמי מותר לאבדו וכן הוא ביש"ש פ"ב דב"ק סימן נ' וכ"ש העברת נחלה דאינו מזיק כלל ממה שהיה לו אלא שמונע שלא יתוסף לו שרשאי, ולהי"א שהביא הרמ"א שמותר ליטול ממנו לעצמו ורק לאבד אסור כ"ש שליכא איסור להאב ליתן לאחרים וכ"ש בצדקה, וכ"ש במומר לשבתות ולאיסורי התורה שאין לחוש לזרעא מעליא לפי רובא דרובא שמותר. ועיין בחת"ס חו"מ סימן קנ"ג שג"כ מפרש ברא בישא שאינו מומר אלא בישא בעלמא שהוא שאינו זהיר כל כך במצות או שאינו נוהג כבוד באביו כפי' הסמ"ע, משמע דמומר מותר להעביר נחלה ממנו, ומש"כ שם במסור שאמרינן דאסור לאבד ממנו משום חשש זרעא מעליא כ"ש ברא בישא, הוא רק לענין חשש זרעא מעליא אבל לענין העברת נחלה פשוט שמותר להעביר נחלה ממסור כדלעיל אף שלשונו משמע דאסור ולא דק בלשונו וצע"ק. אבל בן מומר לחלל שבתות ואיסורי התורה שאינו מחנך את בניו לכו"ע מותר להעביר נחלה ממנו. ונמצא שיפה עשה האב בצואתו מטעמים הברורים שכתבתי. והנני ידידו, משה פיינשטיין.

20. דף על הדף בבא בתרא דף קלג עמוד א

בגמ': שאין לשון מתנה אלא לשון ירושה וירושא אין לה הפסק.

כתב בבבנה לעיתים (ח"ב דרוש א לשבועות), 'במאמר הכתוב - תורה צוה לנו משה מורשת קהלת יעקב (דברים לג ד), כי מה טעם בשם זה של מורשה. אבל נודע בדין המצוה על נכסיו ואומר אחריו לפלוני שאם היה הראשון ראוי לירש אין לשני כלום משום דירושא אין לה הפסק אלא בדרכים ידועים. ועל כן אמר כי התורה הזאת אשר לבני ישראל אינה בידם בתורת מתנה שתוכל להפסק מהם ולהעבירם לזולתם, אלא היא להם בתורת ירושה שאין לה הפסק, ולפיכך זכרם לא יסוף מזרעם. ובזה נמצא טוב טעם במה שראינו כמה הגזים ית' בקראו לישראל בשם בן, בני בכורי (שמות ד כב), בנים אתם וגו' (דברים יד א). כי לאשר הוזהרנו ע"י חכמינו הקדושים ע"ה (להלן ע"ב), שלא להעביר הירושה ואמרו עליו אין רוח חכמים נוחה הימנו, והפליגו בזה עד אמרם לא תהוי באעבורי אחסנא אפי' מברא בישא וכו', לכך רצה ית' להבטיחנו על התמדת ירושת נחלתנו היא התורה התמימה ושעוד כל ימי עולם לא יתננה לזולתנו, אפי' אם ת"ו לא נהיה כדאי, כי אחרי היותנו הבנים האמתיים ואין שום יורש קרוב ממנו, לא ירצה מעולם ה' להעביר הירושה, כיון שהוא מגונה כ"כ אפי' מבישא לטבא. וזה הוא מה שאמר הכתוב - אף חובב עמים כל קדושיו בידך וגו' (דברים לג ג), כלומר אפי' יונח יהיה ה' חובב ואוהב העמים לאיזה שמץ דבר טוב נמצא במ וכל קדושיו בידך, והם עם בני ישראל בהפך זה מוכים ומעונים לרגלך ולסבתך, וישא עול צרות רבות מסכת דברותיך שאינם משמרים אותם, מ"מ לא יגרום זה חלילה להעביר ירושת התורה מהם וליתנה לאותם העמים שמראה להם חבה, כי התורה אשר צוה לנו משה היא לעולם בירושה לקהלת יעקב ואין לאחרים חלק בה'.